

TARIM EKONOMİSİ

Prof. Dr. Cennet OĞUZ - Prof. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU

Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

2022

as atlas
akademi

Tarım Ekonomisi

Prof. Dr. Cennet OĞUZ - Prof. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU

ISBN: 978-605-63373-3-8

© 4. Basım, Eylül 2022
© Copyright 2022, ATLAS AKADEMİ

Bu baskının bütün hakları Atlas Akademi'ye aittir.
Yayın evinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya
bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı,
yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

SERTİFİKA NO: 15833

Kapak & Dizgi
Atlas Akademi

Baskı ve Cilt
Dizgi Ofset
Yeni Matbaacılar Sitesi Konya
Tel: 0332 342 07 42

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Tarım ekonomisi, tarımın ekonomideki yeri ve önemi, tarımsal üretim faktörleri,
tarımsal işletmecilik, tarımsal pazarlama, tarım işletmelerinin finansmanı

Akademi Mahallesi Yeni İstanbul
Caddesi 317/7
No: 22 Selçuklu / KONYA
Tel: 0332 241 30 59

ÖNSÖZ

Ekonominin temel prensiplerini dikkate alarak tarım sektörünün problemlerini uygulamalı olarak çözmeyi hedefleyen Tarım Ekonomisi Ziraat Fakültelerinin ikinci sınıflarında okutulan temel derslerden birisidir. Bu çalışma uzun yıllardan beri aralıksız yürüttüğümüz tarım ekonomisi derslerinde verdiğimiz notların bir araya getirilip, gözden geçirilip genişletilmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Tarım sektörünün ana sektör olarak ekonomideki itici gücü açıktır. Makro veriler açısından değerlendirildiğinde tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı oransal olarak düşük olmakla beraber girdi alan ve girdi veren sektörlerle birlikte değerlendirildiğinde ekonomide önemli bir yeri olduğu görülebilir. Tarım sektörünün ekonomiye olan oransal katkısının artırılmasında sınırlı kaynakların etkin kullanımının önemi fazladır. Bu amaca yönelik olarak tarımda yeni tekniklerin ve teknolojilerin kullanımı üzerine birçok çalışma yapılmış ve sektörün hizmetine sunulmuştur. Ancak yapılan çalışmaların sektörde faaliyet gösteren işletmelerin gelirlerine ve dolayısı ile sektörel gelişmeye katkı sağlaması için temel ekonomik prensipler çerçevesinde kullanılması gerekmektedir. Ayrıca, işletmelerin etkin yönetimi, pazarlama, finansman stratejilerinin olması, üretim planlamasının yapılması ve bunları gerçekleştirecek beşeri sermayenin güçlü olması gerekmektedir. Yine, bu stratejileri geliştirecek insan kaynaklarının üretim maliyetleri ve piyasa bilgilerine sahip olması beklenmektedir. Bu gün tarımsal üretimde rastgele faaliyette bulunmak yerine, genel ekonomi, tarım ekonomisi ve işletmecilik bilgisine göre çalışmak çok daha yararlı olacaktır. Unutulmamalıdır ki çok üretmek amaç değildir.

Kitaptaki konuların daha kolay anlaşılabilmesi için verilen örneklerin basit, kısa ve öz olmasına büyük özen gösterilmiştir. Kitaptaki konular ders programlarındaki saatler dikkate alarak hazırlanmış, sade bir dil ile kaleme alınmıştır. Her çalışmada olduğu gibi bu kitapta da bir takım eksikliklerin olması kaçınılmazdır. Bu konularda alacağımız eleştiri ve görüşler bizler için yol gösterici olacaktır. Bu eseri öğrencilere ve konuya ilgi duyan meslektaşlarımıza yardımcı olması dileği ile sunuyoruz.

Saygılarımızla,

Konya, 2022

Cennet OĞUZ - Zeki BAYRAMOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARIM EKONOMİSİNE GİRİŞ.....	1
1.1. Ekonomik Faaliyetler	2
1.1.1. Üretim	2
1.1.2. Mübadele	3
1.1.3. Tüketim	4
1.2. Tarım Ekonomisi ve Kapsamı	4
1.2.1. Tanımı ve Önemi	4
1.2.2. Tarım Ekonomisinin Diğer Bilimlerle Olan İlişkisi	6
1.2.3. Tarım Ekonomisi İlminde Metot.....	7
1.2.4. Tarım Ekonomisinin Bölümleri	9
1.3. Tarımın Tanımı ve Faaliyet Alanı.....	11
1.4. Tarım Sektörünün Özellikleri	12
1.4.1. Tarımın Yapısal Özellikleri	12
1.4.1.1. İklimsel Faktörlerin Etkisi	12
1.4.1.2. Tarımsal Ürünlerin Özelliği.....	13
1.4.1.3. Tarımsal Üretimin Süresi	13
1.4.1.4. Tarımsal Üretimde Mekanizasyon Kullanımı	14
1.4.1.5. Tarımsal Üretimde İş bölümü ve İhtisaslaşma.....	15
1.4.1.6. Tarımda Risk ve Belirsizlikler	16
1.4.2. Tarımın Ekonomik Özellikleri.....	16
1.4.2.1. Tarımsal Gelir Durumu	16
1.4.2.2. Tarımsal Üretim Faktörlerinin Yapısı	19
1.4.2.3. Tarımsal Üretimde Masrafların Yapısı.....	20
1.4.2.4. Tarımsal Ürünlerin Piyasa Yapısı	22
1.4.2.5. Tarım Ürünlerinin Fiyatları	23
1.4.3. Tarımın Sosyal Özellikleri.....	24
1.4.3.1. İşletme Yönetimi ve İnsan Kaynakları	24
1.4.3.2. Tarımda Çalışma Şartları.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

2. TARIMIN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	27
2.1. Nüfus ve İstihdam Yönünden Tarımın Önemi.....	29
2.2. Beslenme Yönünden Tarımın Önemi.....	35
2.3. Sanayiye Hammadde Sağlaması Açısından Tarımın Önemi	36
2.4. Milli Gelir Yönünden Tarımın Önemi	38
2.4.1. Üretim Yönünden Milli Gelirin Hesabı.....	39
2.4.2. Gelirin Dağılışı Yönünden Milli Gelirin Hesabı.....	39
2.4.3. Harcama Yönünden Milli Gelirin Hesabı.....	40
2.4.4. Milli Gelirin Hesaplanması	41
2.5. Ödemeler Bilançosu (Dengesi) Yönünden Tarımın Önemi.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TARIMSAL ÜRETİM FAKTÖRLERİ	47
3.1. Üretim Faktörü Olarak Arazi.....	47
3.1.1. Toprağın Üretim Durumu.....	49
3.1.2. Arazinin Topoğrafik Durumu	51
3.1.2.1. Arazi Sınıfları	52
3.2. Üretim Faktörü Olarak İş (Emek)	53
3.2.1. Tarım İşletmelerinde İş Prodüktivitesi	55
3.2.2. Tarımda İş Gücü Kaynakları ve Çeşitleri	58
3.2.3. Tarımda Ücret ve Çeşitleri	59
3.3. Üretim Faktörü Olarak Sermaye	60
3.3.1. Sabit Sermaye	61
3.3.2. Döner Sermaye	61
3.3.3. Sermayenin Fonksiyonlarına Göre Sınıflandırılması	62
3.3.3.1. Aktif Sermaye.....	65
3.3.3.1.1. Arazi Sermayesi (Çiftlik Sermayesi)	65
3.3.3.1.2. İşletme Sermayesi	66
3.3.3.2. Pasif Sermaye	68
3.3.4. İşletmelerin Likiditesine Göre Sınıflandırılması.....	68
3.4. Üretim Faktörü Olarak Müteşebbis.....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARIM İŞLETMECİLİĞİNDE KULLANILAN EKONOMİK PRENSİPLER	71
---	----

4.1. Temel Ekonomik Prensipler	71
4.2. Mutlak Kâr ve Nispi Kâr prensibi	72
4.3. Eşit Marjinal Hasıla Prensipleri	74
4.4. Marjinal Kıymet Prensipleri	76
4.4.1. Faktör Ürün İlişkisi (Azalan Verim Kanunu)	77
4.4.1.1. Optimum Üretim Düzeyinin Belirlenmesi	82
4.4.2. Faktör-Faktör İlişkisi	88
4.4.2.1. En Düşük Masraflı Girdi Bileşiminin Belirlenmesi	91
4.4.3. Ürün-Ürün ilişkisi	94
4.4.3.1. En Yüksek Gelirli Üretim Faaliyetleri Bileşiminin Belirlenmesi	97
4.5. Fırsat Maliyeti Prensipleri (Faydadan Kayıp Prensipleri)	101
4.6. Ortalama Masraf Eğrileri ile Kârın Maksimizasyonu Prensipleri	103
4.7. Toplam Masraf Eğrileri ile Kârın Maksimizasyonu Prensipleri	105

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TARIMSAL İŞLETMECİLİK	107
5.1. Tarımsal İşletme Kavramı	107
5.2. Tarımsal İşletmesinin Amacı	108
5.3. Tarım İşletmesinin Fonksiyonları	109
5.3.1. Yönetim Fonksiyonu	111
5.3.2. Üretim Fonksiyonu	113
5.3.3. Pazarlama Fonksiyonu	114
5.3.4. Finansman Fonksiyonu	115
5.3.5. Muhasebe Fonksiyonu	115
5.3.6. İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonu	115
5.3.7. Halkla İlişkiler Fonksiyonu	116
5.3.8. AR-GE Fonksiyonu	116
5.4. Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması	117
5.4.1. Ürün Çeşitliliğine Göre Tarım İşletmelerin Sınıflandırılması	117
5.4.2. Üretim Faaliyetlerine Göre Tarım İşletmelerin Sınıflandırılması	118
5.4.3. Mülkiyetine Göre Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması	118
5.4.4. Üretim Değerine Göre Tarım İşletmelerin Sınıflandırılması	118

5.4.5. Büyüklüklerine Göre Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması ...	119
5.4.6. Sosyo-Ekonomik Amaçlara Göre İşletmelerin Sınıflandırılması.....	120
5.4.6.1. Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü.....	121
5.4.6.2. Optimal İşletme Büyüklüğü.....	121
5.5. Türkiye Tarım İşletmelerinin Genel Özellikleri.....	122
5.6. Tarım İşletmelerinin Başarı Ölçütleri.....	127
5.6.1. Gayrisafi Hasıla	127
5.6.2. Gayrisafi Üretim Değeri	128
5.6.3. Üretim Masrafları.....	129
5.6.4. İşletme Masrafları	130
5.6.5. Saf Hasıla	131
5.6.6. Brüt Kâr.....	132
5.6.7. Tarımsal Gelir.....	132
5.6.8. Harcanabilir Tarımsal Gelir	133
5.6.9. Net Kâr (Müteşebbis Kârı)	133
5.6.10. Öz Sermayenin Rantı	134
5.6.11. Mali Oranlar	134
5.6.11.1. Rantabilite	134
5.6.11.2. Sermaye Devir Oranı.....	135
5.7. Tarım İşletmelerinin Başarısını Etkileyen Faktörler	136
5.7.1. Üretim Riski	136
5.7.2. Pazarlama Riski	136
5.7.3. Finansman Riski	137
5.7.4. Teknolojik Risk.....	137
5.7.5. İnsan Kaynaklı Risk	137
5.7.6. Yasal Riskler.....	138
5.7.7. Kaza Riskleri	138
5.8. Bölüm Eki	138

ALTINCI BÖLÜM

6. TARIMSAL ÜRÜNLERİN MALİYET HESAPLAMASI	145
6.1. Maliyet Kavramı ve Önemi	145
6.2. Üretim Masrafları.....	146
6.2.1. Değişen masraflar	147

6.2.2. Sabit Masraflar.....	151
6.3. Bütçeleme Yöntemi.....	158
6.3.1. Tam Bütçe Analizi	158
6.3.2. Kısmi Bütçe Analizi.....	158
6.4. Maliyet Hesaplama Yöntemleri	159
6.4.1. Basit Maliyet Hesaplama Yöntemi	159
6.4.2. Bileşik Maliyet Hesaplama Yöntemi	159
6.5. Tek Yıllık Bitkilerin Maliyet Hesabı.....	161
6.6. Çok Yıllık Bitkilerin Maliyet Hesabı	163
6.7. Süt Sığırcılığı Üretim Faaliyeti Maliyet Hesabı.....	168
6.8. Besi Sığırcılığı Üretim Faaliyeti Maliyet Hesabı.....	171

YEDİNCİ BÖLÜM

7. TARIMSAL PAZARLAMA.....	173
7.1. Pazarlamanın Tanımı.....	173
7.2. Pazarlamanın Amacı ve Önemi.....	174
7.3. Talep	175
7.3.1. Belirli Bir Fiyattan Talep.....	175
7.3.2. Talep Tablosu	175
7.3.3. Talep Kanunu	176
7.3.4. Talep Eğrisi	176
7.3.5. Talebi Etkileyen Faktörler	177
7.3.6. Fiyat Talep Esnekliği	179
7.3.6.1. Talep Esnekliği Üzerine Etki Eden Faktörler	182
7.3.6.2. Zamanın Esneklik Katsayısına Etkisi.....	182
7.3.6.3. Perakende ve Üretici Pazarlarındaki Talep Esnekliği .	183
7.3.6.4. Talep Esnekliğinin Uygulamada Önemi	183
7.3.7. Çapraz Esneklik	183
7.3.8. Gelir Talep Esnekliği	184
7.3.8.1. Gelir-Talep Esnekliğinin Uygulamadaki Önemi	185
7.3.9. Tarım Ürünleri Talebinin Özellikleri	186
7.3.9.1. Kısa Dönemde Talep.....	186
7.3.9.2. Uzun Dönemde Talep	187
7.4. Arz	187
7.4.1. Belirli Bir Fiyattan Arz.....	187

7.4.2. Arz Kanunu	188
7.4.3. Arz Eğrisi	188
7.4.4. Arzı Etkileyen Faktörler	190
7.4.6. Tarım Ürünleri Arzının Özellikleri	193
7.4.6.1. Çok Kısa Piyasa Döneminde Arz.....	194
7.4.6.2. Kısa Piyasa Döneminde Arz.....	195
7.4.6.3. Uzun Piyasa Döneminde Arz.....	195
7.5. Fiyat Oluşumu	196
7.5.1. Tam Rekabet Piyasası ve Fiyatın Meydana Gelişi	197
7.5.2. Tam Monopol Piyasası ve Fiyatın Oluşumu.....	198
7.5.3. Tekelci Rekabet Piyasası ve Fiyatın Oluşumu.....	198
7.5.4. Oligopol Piyasası ve Fiyatın Oluşumu	199
7.5.5. Üretici ve Tüketici Rantı-Fiyat Farklılaşması.....	199
7.6. Tarım Ürünleri Fiyatlarında Dalgalanma ve Fiyatlara Yapılan Müdahaleler	200
7.6.1. Tarım Ürünleri Fiyatlarındaki Dalgalanmaların Çiftçiler Üzerine Etkileri.....	201
7.6.2. Devletin Fiyatlara Müdahalesi.....	201
7.7. Tarım Ürünlerinin Pazarlanması Hizmetleri.....	203
7.8. Pazarlama Kanalları ve Aracılar	204
7.9. Tüketici	204

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8. TARIM İŞLETMELERİNİN FİNANSMANI	207
8.1. Tarım İşletmelerinin Finansmanı	207
8.2. Finansmanın Amacı ve Kullanım Alanları	208
8.3. Finansman Kaynakları.....	209
8.3.1. İç Finansman.....	209
8.3.2. Dış Finansman	210
8.3.2.1. Dış Finansman Kaynakları	214
8.3.2.1.1. Örgütlü Olmayan Dış Finansman Kaynakları	214
8.3.2.1.2. Örgütlü Dış Finansman Kaynakları	215
8.4. Borçlanma Esasları	217
KAYNAKLAR	219